

TÜRKİYE'NİN GELECEĞİNE YATIRIM YAPMAK

Doğrudan yabancı yatırım kazançlarını "cezbetmek", "kazanmak" ve "sürekliliklerini devam ettirmek" için rekabet etmek (1)

Mehmet ÖĞÜTÇÜ

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD)

Uluslararası Yatırım Küresel Forumu Başkanı

Genel Bakış

Sermaye oluşumu sürekli büyüme, kalkınma ve çağdaşlaşma için esas olanı teşkil etmektedir. Sermaye birikimini finanse etmek için ihtiyaç duyulan kaynaklar doğrudan, portföy yatırımı ve fonlar şeklinde, yurtiçi tasarrufları da yatırım için harekete geçirerek sermayenin dış kaynakları yoluyla artırılmalıdır. Türkiye gibi elinde gelecek için önemli projeler bulunan dinamik bir ülkede yurtiçi tasarruflar ekonominin sabit yatırım gereksinimlerini finanse etmek için yetersiz kalmakta (ya da güven eksikliğinden ötürü aktif olamamaktadır.) Ayrıca, nakit para sirkülasyonu ve bankacılık krizleri yüksek manivela gücüne sahip Türk özel sektörü için esaslı durumlardır ve kamu sektörünün artan borç stoku özel sektör girişimlerine imkan vermektedir. Sonuç olarak, Türk ekonomisi büyümenin motorlarını ateşlemek için giderek artan yabancı sermayeye ihtiyaç duymaktadır.

Ancak sorun Türkiye'nin şimdiye kadar elde edebildiği sınırlı yabancı sermayenin oldukça değişken uluslararası portföy akışı formunda oluşudur. Bu yapıdaki sermaye hareketleri kısa vadede kaynak eksikliğini karşılaya bile bütün ekonomi için sistematik bir risk unsuru olmada başı çekmektedir. Eğer ki, Türk ekonomisi 2000 yılında 'spekülatif' sermaye akışı yerine doğrudan yabancı yatırımı (DYY) çekebilmiş olsaydı, son ekonomik kriz hiç ortaya çıkmamış olabilirdi. Ancak, yine de DYY'ın öneminin abartılmaması gerekir, çünkü yurtiçi sermaye oluşumundaki payı halen minimum düzeydedir. Önemli olan DYY kârlarının brüt yurtiçi sermaye içerisindeki payını dünya pazarları ile daha fazla entegrasyonu, teknoloji öğrenmeyi ve yaymayı, yönetsel vasıfları ve mali piyasalara erişimi sağlamada yayılma ve çarpan etkisiyle artırmaktır. DYY aynı zamanda pek çok durumda çevresel, sosyal ve çalışma standartlarını da geliştirmektedir.

DYY Alan Ülkeler Bazında Türkiye'nin Dünya Liginde Bulunduğu Nokta Neresidir?

Doğu Avrupa, Balkanlar, Karadeniz havzası ve Ortadoğu'daki en büyük ekonomi ve Avrupa Birliği'nin altıncı büyük ticaret ortağı olan Türkiye, böylesine yüksek potansiyele sahip bir ülkenin DYY'ı minimum düzeyde bile çekmekte bu derece başarısız olabileceği yönünde dikkat çekici bir örnektir. 1990 ve 2001 yılları arasında yabancı şirketler Türkiye'ye 17 milyar dolar yani yıllık yaklaşık 850 milyon dolar yatırım yaptılar. (2) 1995 ve 2002 yılları arasında DYY akışı 9 milyar dolardı ancak bu miktarın 3 milyar doları Telecom Italia tarafından Aria'ı işletme lisansı için ödenen ücret (ki ortada uluslararası tahkime götürülmesi planlanan bir anlaşmaya uymama gibi ciddi bir sorun var) ve HSBC'nin yerel bir bankayı satın aldığı anda ödenen para idi. 2003 yılına dair beklentiler de pek umut verici gözükmemektedir. Diğer ülkelerle kıyaslanacak olursa, Polonya'ya DYY akışı aynı dönemde 36 milyar dolar, Çek Cumhuriyeti'ne 21 milyar dolar ve Macaristan'a 14 milyar dolar civarındadır. Brezilya ve Meksika ülkelerinin her biri 2002 yılında yaklaşık 20 milyar dolar DYY çekebildiği başarımıştır. Türkiye ortalama olarak 1975 ve 2002 yılları arasında Gayri Safi Yurtiçi Hasılanın (GSYH) yüzde 0.32'si oranında net DYY akışı (ve bu akış seviyesinin doruk

noktaya ulaştığı 1990'larda ise GSYH'nın sadece yüzde 0.44'ünü) elde etmiştir. Bu oran, yaklaşık yüzde 4'e ulaşan Macaristan ve Çek Cumhuriyeti gibi yeni liberalleşen rekabetçiler ile kıyaslanabilir.

Türkiye'nin AB'ye üyelik süreci ekonomik entegrasyon sürecini finanse etmeye destek olabilecek DYY akışları için önemli bir tetikleyici olabilir. 2012 yılında beklenen AB üyeliği ile Türkiye 2015 yılına kadar AB ile arasındaki (ve ülkenin kendi içerisindeki) gelir farklılığına (uçurum) dair duyulan endişeleri yatıştırabilecek yıllık 10 milyar dolardan fazla DYY akışını çekebilme potansiyeline sahiptir. 2002–2015 yılları arasında GSYH'nın yüzde 2.2'si kadar net DYY akışı çekebilme düşüncesi mantıklı bir tahmindir. AB üyeliği, sadece iş imkanı yaratma ve hayat standartlarını yükseltme konularındaki getirileri için değil, ama aynı zamanda sabit ekonomi ve kurumsal gelişim için gereklidir. Her ne kadar Uluslararası Para Fonu (IMF) programı kayda değer yapısal reformlar içeriğine sahip ise de, AB adaylığı ve üyeliği uzun vadede yapısal değişim ve ekonomik yenilenme için daha iyi bir çapa olabilir.

Türkiye'nin yetersiz performansa sahip olmasının nedenlerini anlamak için yatırım ortamının anahtar etmenlerini ele almak gerekmektedir. DYY'ın konumu, ortak stratejinin, ekonomik, politik–kurumsal ve imkan veren çevre olmak üzere üç ana ortamın belirleyicisinin denkleğini yansıtmaktadır. Ekonomik büyüklük, dinamizm ve iş gücü kalitesine bağlı olarak benzer ekonomilere göre daha iyi bir konumda olan Türkiye'nin göstergelere göre yatırım ortamının iktisadi belirleyicilerine ilişkin güçlü bir rekabet pozisyonuna sahip olduğuna dair önemli bir kanıt bulunmaktadır. Ancak, DYY ortamının siyasi–kurumsal belirleyicileri açısından Türkiye göreceli olarak çok daha güçsüz bir pozisyon içerisinde yer almaktadır. Kronik enflasyondan doğan iktisadi ve siyasi istikrarsızlık, kırılgan koalisyon hükümetleri ve yabancı yatırımcıya yönelik olumsuz tutumlar, özelleştirme–bağılantılı DYY için elverişsiz ortam ve etkin yatırım promosyonu eksikliği ile birleşince DYY için başlıca engelleri teşkil etmektedir.

Eğer Türkiye, örneğin merkez Avrupa ülkelerinin deneyimlerinde olduğu gibi DYY akışını elde etmeye başlarsa, yıllık DYY akışı 2015'e kadar 22 milyar dolara ulaşabilir. Çok taraflı/iki taraflı fonların aksine, bu tarz uzun–vadeli dış kaynak bir sosyal tepki yaratmamakla birlikte Türkiye ekonomisinin yüzde 7.5'lik bir büyümeye ulaşmasına destek olabilir. Önemli gelir konverjansı elde etmek için Türkiye önümüzdeki on yıl içerisinde daha yüksek büyüme oranı sağlamalıdır. Örneğin, yaklaşık 7.5'lik bir büyüme oranı gelir konverjansını artırabilir ve 2015 itibarıyla gelir düzeyini ikiye katlayarak AB ortalamasının yüzde 45'ine yükselebilir.

DYY'ı Çekmek İçin Küresel Rekabet

Bugün tüm dünya ülkeleri, daha çok DYY'ı küresel koalisyonların DYY ve ticaret olmaksızın birleştirilemeyeceği artan rekabet ortamına çekebilme için birbirleriyle yarışmaktadırlar ki DYY'ın yetmişlerde "emperyalizm temsilcisi" olarak telaffuz edilmesi halen akıllardadır. Birçok kalkınma ekonomisi yazını "DYY'ın kötülükleri"ni, fakir ülkelerin doğal kaynaklarını nasıl yok ettiğini ve ulusal piyasalara sızdığını, zengini daha zengin ve fakiri de daha fakir yaptığını ileri sürmüşlerdir. Bugün bu algılama biçimi bazı bölgelerde benzer retorik üzerinde ısrar edilmesine rağmen önemli ölçüde etkisini kaybetmiştir.

Birkaç ülke– özellikle Japonya ve Güney Kore– DYY'dan minimal düzeyde yararlanarak hızla büyüme imkanı bulmuşlardır. Birçok ülke Japonya ve Güney Kore modelini taklit etmeye yeltenmişler ancak oldukça sınırlı başarı yakalamışlardır. Kore Asya–krizi öncesi politikasını değiştirmiştir ve şimdi DYY'ı aktif olarak çekmeye

çalışmaktadır. Fiilen, diğer hızlı büyüyen ülkelerin (örneğin Şili, Çin, Malezya, Singapur ve Tayland) ekonomileri olabildiğince DYY'a dayanmaktadır. Şaşırtıcı olan, göreceli ilerlemiş bir ülke olmasına rağmen İrlanda'nın 1990'larda yabancı yatırımın etkili çekimi ve yerleşmesi ile yılda yüzde 8 oranında büyümeyi başarmasıdır.

Buna rağmen herhangi bir yanılsamaya düşülmemelidir: DYY gelişmeye dair sorunların çözümünde tek kaynak olamaz. DYY'a finansmanın birincil kaynağı olarak bakmak yerine iç pazardan elde edilmiş sabit sermaye ve diğer yabancı finansman seviyelerine yararlı bir ek olarak bakılmalıdır. Ayrıca, ödemeler dengesinin bozulması, yerel girişimlerin ve müşterek tasarruflar ile yetersiz bağlantı, özellikle de ağır ve hammadde çıkarılan endüstrilerde çevresel etki yaratması, rekabet, yolsuzluk üzerindeki etkileri gibi dezavantajlarının bulunduğu göz önünde tutulursa DYY ile ilgili toz pembe bir tablo çizilmemelidir. Bu dezavantajlar karşısında bulunacak en iyi çözüm DYY akışlarını sınırlamaktansa çevresel, sosyal korunma sağlamak ve yönetim mekanizmalarını güçlendirmektir.

Hiç şüphe yok ki; sermaye akışı, istihdam, bilgi, teknoloji ve bilgi transferi, uluslararası piyasalara erişim gibi DYY getirileri, eksilerini aşmaktadır. DYY, örneğin faizleri veya kısa-vadeli portföy yatırımları çıkartan ve spekülatif değerlendirmeler güvenilir olduğu takdirde ekonomiye aynı hızla giren ve çıkan krediler gibi diğer sermaye akışlarından farklıdır. DYY bir ülkenin ekonomisine duyduğu yükümlülüktür. Bundan dolayı, yabancı yatırımcılar bir ülkenin geleceğine paralarını ve teknolojilerini ortaya koyarak, bir şekilde o ülkenin geleceğini şekillendirmektedirler.

DYY'da Küresel ve Bölgesel Trendler

İki yıldan fazla bir süredir dünyanın mali ve yatırım ortamı fark edilir derecede değişmiştir. DYY akışlarındaki artış ve Resmi Kalkınma Desteği (RKD)'indeki düşüş yabancı parayı geliştirmekte olan ülkelere yönlendirmiştir. Dünya DYY sahnesinde gerçekleşen değişimler sadece küresel DYY akışlarındaki iniş ve çıkışlar anlamında olmamaktadır. Bu durum aynı zamanda alan, yapı ve katılım yöntemi ve başlıca oyuncularının oluşumu ile de değişime uğramaktadır. DYY'ın alanı geleneksel üretimden, bilgi teknolojisi, bankacılık ve finans ve medya hizmetlerine kadar oldukça genişlemiştir. DYY artık gelişmiş ülkelerin geliştirmekte olan ülkelerde ucuz iş ve hammadde aramaları ile sınırlı bir olgu değildir. Ortam her ne kadar OECD ülkelerinin halen dünya genelindeki DYY akışlarının önemli bir kısmını sağladığını gösteriyorsa da, Çin, Hindistan, Brezilya, Rusya ve Malezya gibi yeni yarışmacılar katılmıştır. Lisans almak, ortak teşebbüsler ve DYY'ın geleneksel formu ile birlikte önem arz eden imtiyazlar ile yabancı girişime katılımın anlaşmalı biçimi de değişmiştir.

Bu değişimler dikkatli bir şekilde göz önünde bulundurulmalı ve hükümetlerin ve kuruluşların stratejilerine yansıtılmalıdır:

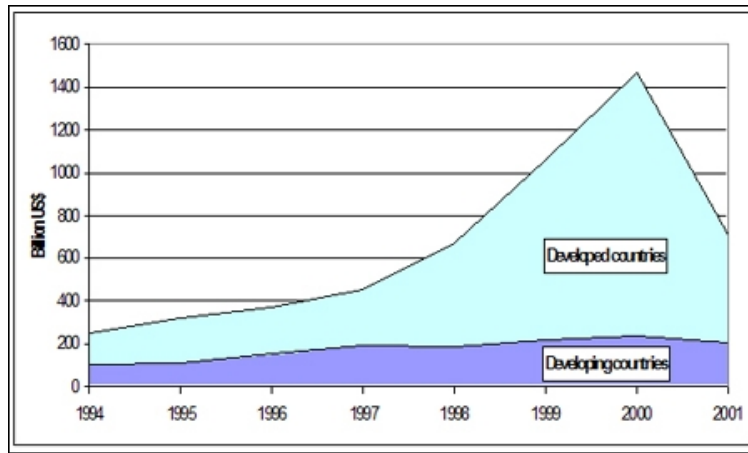
- **Ülke Politikaları:** Sayıları giderek artan ülkeler son on ya da yirmi yılda kendi ekonomi politikalarını hem ticaret akışına (düşük tarifeler, daha az nicel sınırlamalar, nakit para konvertibilitesi), hem de DYY akışına (sektörlerin açık olduğu ya da yabancı sahipliğin izin verdiği ölçüde, teker teker onaylama prosedürlerini bırakma) daha az sınırlamaya giderek daha açık bir şekilde liberalleştirmeye başladılar. Açık olmayanlar ise büyümeyi elde etmede güçlük çekmektedirler.

• **Şirket Politikaları:** Sayıları giderek artan çokuluslu şirketler (ÇUŞ) rekabet güçlerini dünya çapında artırabilmek için çeşitli ülkelerde bulunan yan kuruluş ve stratejik ortaklıkları da kullanarak birbirine bağımlı tesisler kurmaya yönelik bölgesel hatta küresel stratejileri uygulamaya geçirmektedirler. Bu durum, çokuluslu şirketlerin yabancı ülkelerde az ya da çok birbirinden bağımsız şekilde çalıştığı ve yerin dünya–rekabet bedeline ve kalite üretim için gerekli şartları öne sürüp sürmediğine bakılmaksızın bir pazarın olduğu her yere yerleşmesi fikrinin esas alındığı 10 ya da 20 yıl öncesinin egemen tavrına karşılık bir değişimdir.

• **Teknoloji:** Elektronik kontrollerin, bilgi depolamanın ve göndermenin geniş çaplı kullanımı ile kartelleştirilen uluslararası ulaşım ve iletişim alanlarındaki büyük çaplı ilerlemeler ülkelerin açılmalarını sağladı ve varlığını sürdürebilen önemli kuruluşların politikalarında değişimlere neden oldu. İletişim teknolojilerindeki değişiklikler etkili bir şekilde birden fazla yerde yürütülen birbirine bağımlı aktivitelerin maliyetlerini düşürdü. Teknoloji, davranış ve politikadaki değişimler birbirlerini desteklemekte ve geçerli kılmaktadır. Bundan dolayı, dünyada iki tür ülke profili ortaya çıkmaktadır: bunlardan ilki üretim için rekabetçi şartlar öneren, DYY ve ticareti çeken ve verimlilik de ve üretimde sürekli bir artış elde eden ve dolayısıyla bu durum gelir düzeylerine yansıyan ülkeler, diğeri ise bu süreçlerin hiçbirinden geçmeyen ve ekonomik durgunluk yaşayan ülkeler.

Dünya ekonomisindeki sınır ötesi yatırımlar son on yılda oldukça hızla artmıştır. 1973–2000 yılları arasında dünya genelinde yıllık DYY akışı 50 kat artarak 25 milyar dolardan 1,271 milyar dolara yükseldi. Daha sonra 2000–2002 yılları arasında da DYY akışı jeopolitik belirsizlik, güvenlik riskleri, küresel ekonomideki durağanlık, yavaş yavaş düşen borsa fiyatları ve ortak kazançlara ve yönetsel uygulamalara duyulan ilgi dolayısıyla yaklaşık üçte iki oranında düştü. DYY'ın gelişmiş ülkelere (yarıdan fazla) akışındaki önemli düzeyde düşüşün nedeni, ülkeler arası birleşimlerin ve kazanımların 2001 yılı itibariyle sona ermesinden kaynaklanıyordu. 2000 yılındaki yüzde 71'lik orana kıyasla, 2002 yılı itibariyle küresel yatırımcıların sadece yüzde 40'ı, M&A'ı diğer giriş yollarına tercih etmektedir.

Dünyadaki DYY Akışı, 1994–2001

DYY akış düzeyindeki azalmadan dinamik ve gelişmekte olan ekonomiler de etkilenmişlerdir ancak gelişmiş ülkelerden daha az bir oranda gerçekleşmiştir. Dinamik ve gelişmekte olan ülkeler halihazırda dünya çapındaki DYY akışının yüzde 30'undan daha fazlasını ellerinde tutmaktadırlar. Gelişmekte olan ülkelere net DYY akışı 2000–2002 yılları arasında Latin Amerika üzerinde daha da büyük bir etki yaratarak yaklaşık yüzde 22 oranında bir

düşüş kaydetmiştir. 2002 yılında en az gelişen 49 ülke geliştirmekte olan ülkelere göre tüm DYY akışı içerisinde yüzde 2'lik bir pay ya da dünya genelinde toplam yüzde 0.5'lik pay ile marjinal alıcı durumundadır. Bu ülkelerdeki sorun gelişim sürecinde DYY'ın başarılı kullanımı için gerekli olan göreceli zayıf altyapı hizmetleri, işgücü sermayesinin düşük donatımları ve etkin ortak yapıların ve önemli makro ekonomik politikaların olmayışdır.

Gelişmekte olan ülkelere DYY akışının göreceli düşük payı bir kaç gözlemlerle nitelendirilmelidir.

- İlk olarak, 1990'ların sonlarında ve 2000 yılında, geliştirmekte olan ülkelerin DYY'daki düşük payı gelişmiş ülkelerdeki "yatırım göstergesi" ni yansıtmaktadır.
- İkinci olarak, DYY'daki mevcut durgunluk geliştirmekte olan ülkelerin paylarını uzun vadeli DYY akışlarının yaklaşık üçte biri oranına geri döndürmüştür.
- Üçüncü olarak, geliştirmekte olan ülkelere akan bu fonlar 2001 yılında geliştirmekte olan ülkelere akan DYY'ın 204 milyar dolarının yarısından fazlasını alan Çin, Meksika ve Brezilya gibi bir avuç ülke üzerinde yoğunlaşmıştır. Ancak bu ülkelerin geliştirmekte olan ülkeler arasındaki en gelişmiş ekonomiye sahip ülkeler oldukları da unutulmamalıdır.
- Dördüncü ve son olarak, DYY'ın potansiyel kârları hem hacim, hem de sermaye akışının olduğu ekonominin büyüklüğüne bağlı yabancı ortak mevcudiyetinin uzantısı yoluyla muhtemelen en iyi derecede hesaplanır.

Bu bağlamda Çin en canlı örnektir. Şu hiç bir zaman akıldan çıkartılmamalıdır ki, Çin kişi başına düşen DYY'ı geliştirmekte olan ve gelişmiş ülkelere daha az elde etmektedir ve yüksek teknoloji faaliyetlerine yatırım, özellikle de hizmetler sektöründe oldukça geriyken Çin'deki daha fazla DYY kısa vadeli, yoğun işgücü gerektiren üretim biçimini almıştır. Bu nedenle, DYY'ın kalitesini yükseltmek için olduğu kadar miktarını da artırmak için halen çok fazla alan vardır.

Çin, ülke içerisine akan yatırımların 52.7 milyar doları bulunduğu ve ABD'ye DYY akışının 30.1 milyar dolara düştüğü 2002 yılında, DYY'ın dünyadaki en büyük alıcısı olduğunda gazetelere manşet olmuştu. Çin hükümeti verileri, ülkenin yüzyılın ikinci çeyreğinde yaklaşık 450 milyar ABD doları DYY elde ettiğini göstermektedir. Bu muazzam rakamlar Çin'i yenilmesi güç bir rakip yaparken, birçok ülke DYY'ın kendilerinden uzaklaşarak Çin'in fazla istihdamına ve büyük potansiyel piyasasını içeren engin havuzuna doğru yönelmesi üzerine endişeye kapılmıştır.

Bununla birlikte, Çin yaklaşık 1.3 milyar nüfusa sahip bir ülke olduğu dikkate alınmalıdır. 2001 yılında Çin'de kişi başına düşen DYY sadece 30.1 Amerikan dolarıydı, bu rakam da Asya ve Latin Amerika'daki diğer birçok geliştirmekte olan ülkenin (Singapur 1,547,2\$, Arjantin 314,6\$, Şili 241,6\$ Brezilya 195,4\$, Malezya 162,8\$ ve Tayland 54,0\$) seviyesinden düşüktür. Çin'e DYY akışı sabit yatırımların yüzde 10'unun ve GSYH oranının yüzde 0.4'ünün biraz üzerindeydi, ancak yabancı yatırımlı girişimler yüzde 28 sanayi üretimi ve yüzde 52 iki yönlü ticaretin nedenini açıklamaktadır.

DYY'ı Ülkeler Nasıl Çekiyor ?

Bu durum bir aşk ilişkisine benzetilebilir. DYY için "kur yapmak", "ayartmak" ve "kazanmak" adına rekabet edilmelidir. Bu durum devlet yatırımı ya da belirli sektörlerde veya bölgelerde alınan tedbirler için tahsis edilmiş

resmi kalkınma yardımı değildir. DYY'in akışı yalnızca yatırımcıların makul oranlarda sermaye dönüşü ve yeterli güvenlik elde edecekleri konusunda ikna edildikleri durumlarda sağlanır ve istikrar da sermayenin aktığı ülkeler tarafından önerilir. DYY'ın ülkeye çekilmesi ve ondan en iyi şekilde yararlanılması konusunda tek bir başarı öyküsü yoktur. Her ülke farklı özelliklere ve karşılaştırılabilir avantajlara sahiptir ve sermayenin aktığı ülkelerin iktisadi ve yönetsel uygulamalarına dair bakış açılarının yatırım ortamı için yan etkileri vardır.

Politika belirleyiciler DYY'ı çekme stratejilerini formüle ederken maliyet kontrolünün yatırımcılar için birincil öncelik olmadığını akıllarından çıkarmamalıdır. İş dünyasında yapılan araştırmalara göre, politika belirleyiciler müşterilere erişime ve tutarlı ekonomik/siyasi çevreye daha fazla önem vermektedirler. Teşvikler, hangi miktarda olursa olsun, döviz kuru politikalarını da içeren durağan makro politikalar, yabancı firmalara karşı durağanlık ve şeffaflık politikaları, bölgesel çıkarları indirmek veya ulaşılamaz sözde ekonomik kendine yeterlilik için tasarlanan ithalat tarifeleri ve ihracat sübvansiyonların olmadığı serbest ekonomi ve altyapıyı ve beşeri vasıfları geliştirmek için tasarlanan politikalar durağan ekonomik çevrenin yerini alamaz.

Bu alandaki uygulayıcıların da farkında oldukları gibi, yatırımcılar yatırım yerleri için tercihlerinde oldukça seçicilerdir. Diğer şeylerin yanı sıra, yatırımcılar piyasa fırsatları, politikaların istikrarlılığı, yerel yatırımcılara karşı fark gözetilmemesi ve beşeri sermaye ve altyapı tesisleri için eşik seviyesi aramaktadırlar. Bu temel bileşenler olmadığı takdirde yabancı yatırımcılar ne kâr artırımını amaçlarını ve piyasa genişlemesini karşılayabilirler, ne de çalışmaları ev sahibi ülkelerin gelişim amaçlarına katkıda bulunabilir. Hükümetlerin ve tüzel kişilerin bütünlüğü, şeffaflığı ve güvenilirliği etkin yatırım iskeletinin inşası için ana şartlardır. Yatırımcılar hem yabancı yatırımcılara fayda sağlamak, hem de yurtiçi işler ve serbest toplum için yurtiçi yönetim yenilikleri getirmektedirler. Düzenleyici reformlar arasında yatırımla ilgili sistemlerin şeffaflığı, yolsuzluğun giderilmesi, rüşvetçilik (zayıf yönetimin göstergesi ve yatırımı engelleyici faktör) ve sağlam ortak yönetim gündemin öncelikli maddesi olarak ele alınmaktadır.

Yatırım atmosferini geliştirmede alınan yol yatırımcıların iktisadi olasılıklar ve iş yapabilme atmosferi hakkında iyimser oldukları ülkeye duyulan güvenin tesisinde önemli işaretler elde etmelerine neden olmaktadır.

Engeller yabancı yatırımcının işlem maliyetinin yüksek çıkmasına neden olmaktadır ve bu durum gelecek yatırımları da engelleyebilir. Bu noktalar aynı zamanda, örneğin şu konuları içermektedir; kanunların uygulanması, kişisel güvenlik, yatırım atmosferini değiştiren keyfi hükümet tavrı, yolsuzluk, yabancı yatırıma karşı yapılan ayırım, güvenli ve düzenli mali sistemler, sermayenin serbest dolaşımı ve uluslararası standartlarda muhasebe ve tahkim. Yasaların ve düzenin temel sorunları ve geniş çaplı yapılan yolsuzluklar, yatırımcıların belirli ülkelerden kaçmasıyla sonuçlanabilir. Birçok ülke bu sorunlara ulusal düzeyde yaklaşmıştır ancak ufak tefek yolsuzlukların yaygın olması ve yerel küçük ölçekli engeller sebebiyle yatırımcılar ile ülkeler arasındaki ilişki olumsuz etkilenmektedir. Bu yerel engeller hem yönetsel engelleri, örneğin yatırıma girişme ve başlama aşamasında onay ve lisans almayı, hem de işlemsel engelleri yani vergi, döviz, ithalat/ihracat prosedürlerini, iş ve sosyal güvenliği içermektedir.

Yabancı girişimciler tarafından aranan bu şartlar daha yaygın olarak sağlıklı bir iş ortamı temin etmeyi teşkil etmektedir. Ancak, uluslararası seyyar yatırımcılar iş ortamlarındaki değişikliklere daha duyarlı olabilirler. Yatırıma yardımcı bir ortam yaratmak için şeffaf ve fark gözetmeyen politikalar ve uygun düzenleyici ve kurumsal çerçeveler

uygulamak yatırım arayan ülkelere bağlıdır. Tıpkı birçok ülkenin yaptığı gibi DYY için koşullarını sadece liberalleştirmek yeterli olmamaktadır. Vergi indirimleri ve diğer teşvikleri önermek de başarının anahtarı değildir.

Yerli girişimciler gibi yabancı teşebbüsler de, yabancı girişimleri teşvik edici bölgelerde yatırım yapmalarına neden olmak için önerilen özel tercihlerden çok, iyi yatırım ortamını takip etmektedirler. (3) DYY için özel ve dolayısıyla geçici teşvikler yabancı yatırımcılara sermayeyi akıttıkları bölgelerde birbirini takip eden olumsuz yöndeki etkilerin çeşitli şekilleri pahasına uzun vadeli kazançlar sağlayamayabilir.

Ulusal yasamada fark gözetmemenin esaslarına saygı duymak ve hükümetin ve kamu yönetiminin tüm aşamalarında bunu mecbur kılmak önemlidir. (4) Bazı durumlarda teşvikler ya yatırım için çekici bir ortam sağlayarak yardım edebilir, ya da başka türlü adından söz edilemeyen incelenmiş piyasa eksiklerini telafi etmek için hizmet edebilir. Ne var ki; teşvik bazlı stratejilere ilgi duyan yetkililer bu önlemlerin bütçe ve diğer maliyetlerle olan alâkalarını, uygunluklarını ve finansal faydalarını ve aynı zamanda yurtiçi etkinliğinin üzerinde uzun vadede ortaya çıkabilecek etkilerini tayin etmek gibi önemli görevlerle karşılaşmaktadırlar.

Sermayenin aktığı ve sermayedâr hükümetler yatırım için fırsatlar sağlayan bir ortam yaratmak amacıyla tüm bunların ötesine geçmek ve daha geniş bir dizi politikaları kucaklamak durumundadırlar: çalışana saygı ve çevresel haklar, rekâbet, vergilendirme, mali piyasalar, ticaret, ortak yönetim, kamu yönetimi ve diğer sosyal politika hedefleri gibi. Bir ülke yabancı yatırımcılar için ortamın çekiciliğini artıracak ve yatırıma imkan veren bir çevre geliştirirken aynı zamanda DYY'ın olduğu kadar yerli yatırımların da net kârlarını maksimum seviyeye ulaştırmasına yardım edecek tüm bu politikaları benimsiyor ve kurumları yaratıyor olmalıdır. Bu faydalar, ne yazık ki, otomatikman gerçekleşmiyorlar. Daha iyi politikalara sahip ülkeler DYY'da daha fazla artışlar elde ediyorlar. Daha iyi politikalar ve yönetim yapıları daha çok DYY getirdikleri gibi yabancı sermaye–yerli yatırım ilişkisini güçlendirme eğilimine sahip oluyorlar. Bu tarz bağlantıların yabancı ortaklıklar, yerel firmalar ve misafir ülkeler için potansiyel faydaları olduğundan "kazan–kazan–kazan" durumunu ortaya koymaktadır.

Yatırım Teşvik Stratejileri için En Pratik Yönergeler

Çok uluslu şirketler lokasyonlarını alternatifler içerisinde dikkatlice seçmelidirler ve yatırım teşvik kuruluşları (YTK) bir ülkenin imajını yaratmaya, muhtemel yatırımcıların dikkatini çekmeye ve belirli bazı yabancı yatırımcıları hedef seçmede yardımcı olabilirler. YTK'lar DYY düzenlemeleri ve promosyonu üzerindeki kararları merkezileştirmek, DYY sürecine dahil olan diğer önemli yönetim departmanlarını koordine etmek ve özel yatırımcılarla odaksal bir bağlantı noktası sağlamak amacıyla cesaretlendirilmektedirler. Siyasi destek ve kıdemli hükümet liderine ulaşma, diğer yönetim departmanlarından ve kuruluşlardan bağımsız çalışmak ve hükümetlerarası işbirliği ve koordinasyon başarılı YTK'ların önkoşul özellikleridir. Hükümet açısından politika taraftarlığı işlevlerini güçlendirmek önemlidir, böylelikle özel yatırımcılar ve onların hükümetleri arasında samimi bir köprü kurulabilir.

OECD üyesi ve üye olmayan ülkelerin deneyimleri baz alınarak geliştirilen yatırım teşviki stratejilerinde en iyi uygulama noktaları aşağıdakileri içermektedir:

*Doğrudan yabancı yatırım üzerine hükümet politikası ve onun rolüne bir vizyon saptamak ve ulusal

ekonomik gelişim çerçevesine katkıda bulunmak.

Hükümet ilk olarak ulusal ekonominin kapsamlı gelişiminde yabancı yatırımın amaçları ve rolü üzerinde karar vermelidir. Başarılı uygulama vizyona (örneğin 2023 Türkiye vizyonu) ve bu vizyonun topluma etkili sunumuna dayanır. Bu eylem politikaya uygun bir etki verebilmek amacıyla kanunlar ve kurumsal yapılar ile desteklenmelidir. Yabancı yatırımın çekilmesi farklı çıkar gruplarının hükümet ve toplumla (örneğin merkezi ve yerel hükümetler, sendikalar ve iş ve işçi temsilcileri, sivil toplum örgütleri ile) seferber edilmelidir. Hükümet bir bütün olarak DYY hakkında ikna edilmedikçe ve buna yönlendirilmedikçe DYY olanaklarını maksimum seviyeye getirmek veya bu tarz politikalarla başarı yakalamak uzun vadede olası olmayan bir durumdur.

Kapsamlı ekonomi politikalarının devamlılığı ve öngörülürlüğü yabancı yatırımcının güvenini sağlamada önemlidir. Öngörülebilirlik tüm yatırımcılar ve özellikle de geniş çaplı uzun vadeli yatırımlar için temel konu olan siyasi ve iktisadî istikrarı kanıtlamaktadır. DYY politikasının sürekliliği aynı şekilde yatırımcılar için çok önemlidir. Bu hükümet için birincil vazifedir; siyasette herhangi bir değişikliğe işaret etmezken sadece ilerici değişimi öngörür ki bu da diğer politikalarla yönetilebilir ve koordine edilebilir ve yatırımcıları da kapsayan sosyal ortaklarla etkin iletişimi içermektedir. Böylelikle hükümet toplumdaki anlayışı korumaya ve belirtilen hedefler için daha geniş bir toplumu ve DYY'ın ekonomideki rolünü desteklemeye ve bu suretle de rakip siyasi tartışma içerisinde engin politikalara yapılan temel itirazları büyük ölçüde ortadan kaldırmaya çalışmalıdır.

Hükümet ideal olarak DYY'ın (sermaye yatırımı, arttırılmış vergi gelirleri, ihracat ve döviz kazanımı, istihdam ve beceriler, bölgesel kalkınma, teknoloji gibi) doğru ve beklenen kârlarında ve DYY'ın dengeli bölgesel gelişime katkısını da dahil ederek kapsamlı ekonomik gelişim stratejisinde berrak bir vizyona sahip olmalıdır. DYY'ın periyodik değerlendirmesi DYY'ı etkilemesinde ve yatırımdan elde edilecek kârların yükseltilmesinde uzun vadeli başarı için önemlidir.

• Toplumsal ortaklar ve sivil toplum arasında olduğu kadar yatırımcılar arasında da politikaların amaçları üzerine daha iyi duyarlılık ve konsensüs yaratmak için DYY hakkındaki ulusal politikadan bahsetmek ve desteklemek.

Kapsamlı ekonomik gelişim içerisinde DYY politikası için vizyon ve ülke için rekabetçi strateji saptanmasını sağladıktan sonra hükümetlerin o politikayı ifade etmekte ve diğer tüm sosyal ortaklara ve yatırımcılara yaymakta proaktif rol üstlenmeleri önemlidir. Bu görev küçümsenmemeli ve yalnızca Yatırım Teşvik Kuruluşu'na (YTK) bırakılmamalıdır. Bu görev toplumsal anlayışı ve YTK'ya destek elde etmek için hükümetin aktif, sürekli ve söz verilen desteğini gerektirmektedir.

DYY için dünya genelinde rekabeti karşılamak ve daha yüksek seviyelerde uluslararası yatırım elde etmek için ulusal planın iyi sunulması ve açıklanması gerekmektedir. Hükümetlerin DYY'ı çekmenin erdemleri ve cazibesi hakkında ülkenin cazip yatırım bölgesi olmak yönündeki imajına gölge düşürebilecek ve potansiyel yatırımcılara olumsuz sinyaller gönderebilecek karışık mesajlar vermekten kaçınması aynı derecede önemlidir. Birçok ülkenin DYY'ı etkileyebilmesinin başlıca özelliği yeni DYY projelerini duyurmada yüksek profesyonel yaklaşımları ve bu tarz yatırımlardan beklenen sonuçları açıklamalarıdır. Aynı zamanda iletişimin etkin yönetimi de gerektirmektedir ki;

kaçınılmaz olarak bazı projeler beklentileri karşılayamayabilir. DYY'nın bol kârları, yerel gruplar ve özellikle de parça ve hizmet alt-alıcılarını içeren yerel sanayi yeni yatırım hakkında yeterli derecede bilgilendirildiğinde, daha da yükseltilmiştir. Bu yeni yatırımcılarla yakın bir işbirliği içerisinde gerçekleştirilmelidir.

Performansın yeniden gözden geçirilmesi her şeyi içermeli ve tarafsız olmalıdır. Yatırımcıların bu süreçte ve ihtiyaç duyulan politika değişimleri hakkındaki diyaloga aktif bir şekilde dahil olması daha iyi politika gelişimi ve uygulanmasına kılavuzluk edecektir.

• ***Yatırımı Teşvik Kuruluşu inşa etmek ve bu kuruluşun amaçlarını ve yasama ve yönetim yapılarını belirlemek.***

Başarılı uygulama etkin ve rekabetçi olabilecek kurumsal yapı inşa etme ihtiyacına işaret etmektedir. Bu, birçok ülkenin neden YTK'yı kurduğuna ve neden bu tip kuruluşların sonuç elde etme kapasitesine ve kaynaklarına sahip olduğunu garanti altına almaya çalıştığına dair birincil nedendir. Siyasi ve idari olmayan bir kuruma sahip olarak bu ülkeler, kurumsal yapı ve (hükümetteki dönemsel değişimlerden daha az etkilenmiş ve bakanlıklarda uygulanan resmi prosedürlerle daha az sınırlanmış) programlarda daha iyi istikrar ve süreklilik elde ettiler.

Başlangıçta bir bakanlığa bağlı birimi varken ve giderek daha bağımsız ve uzun vadeli stratejileri ve değişebilir uygulamaları ve rekabeti ilerletebilen hizmet kültürleri geliştirebilen bir örgüt haline gelen bir YTK kurmakta aşamalardan geçmek ülkeler için olağan dışı değildir.

Yabancı yatırım teşviki içeren iktisadi gelişim uzun vadeli bir süreçtir. İşlemler ya da teşviklere ödenen kamu fonlarının harcanması için yükümlülükler devam ettirilirken, YTK'nın devingen yatırımı çekmeye çalışan yüksek rekabete dayanan dünyada etkin ve verimli faaliyet göstermesi isteniyorsa, profesyonelce organize edilmeli ve yönetilmelidir. Kurumsal çerçeve işlemlerinin etkinliğini engelleyen kısa vadeli politik baskılardan çok iyi korunmalıdır.

Merkez büro, denizaşırı ve bölgesel bürolarla birlikte modern bir yatırımı teşvik kuruluşu açmak ve işletmek, tesis ve personel anlamında pahalı bir girişimdir. En gelişmiş ekonomiler ve birçok geçiş ekonomisi, standartları başarıya ulaşmak için gerekli görülen kaynaklar ve faaliyetler açısından belirlenmişlerdir.

Bir yöntem de, çıkar çatışması içerisinde olmayan ve nominal bir ücretle çalışan özel sektörün kıdemli işadamları tarafından güçlü temsiliyle bir yönetim kurulu yapısı oluşturarak gündün güne işlevsel bağımsızlığı güvence altına alırken tam bir kamu kontrolünü ve sorumlu bakanın ellerindeki mesuliyeti devam ettirmektir. Birçok başarılı YTK'nın yönetim kurulu çoğunlukla özel sektör temsilcilerinden oluşmaktadır. Bu durum aynı zamanda sanayi sektörü ve trendlerine uzman anlayışı sağlamaktadır. Otoritenin açık çizgisi ve bakana performans ve bütçe gerçekleştirmeleri hakkında rapor vermek hükümet politikası ve girişim ile ilgili organizasyon içerisinde güçlü ekonomik kontrolde tutarlılık temin etmektedir. Bu politika konuları ve yapıları ve karara varılış biçimleri YTK'nın başarı ya da başarısızlık seviyesini belirlemektedir.

• ***Yeni yatırım çekebilmek amacıyla başarıyla rekabet etmek ve örgüt kültürünün tatminkar devamının***

temini için YTK'ya profesyonel yönetim ve hizmet kültürü, sonuca dayalı değerler sistemi ve yenilikçi pazarlama yaklaşımı aşlamak.

Yetkilendirici kanunları uygulamak ve YTK kurmak kendi içlerinde başarılı bir DYY programı temin etmeyecektir. YTK yabancı yatırımcının zihniyetini ve stratejilerini anlayabilecek kapasiteye sahip ve yatırımcılara işlerini yürütmeye yardımcı olmak açısından ekstra mesafeyi almaya hazır olan insanların çalıştığı profesyonelce yönetilen bir örgüt olmalıdır.

Ülkeler kendi kuruluşlarının rakiplerinkinden daha iyi olduklarını garanti ederek rekabete dayalı avantajlar yaratabilirler. Profesyonellik ve kendini YTK'nın, örneğin, Singapur, Kosta Riko ve İrlanda'daki müşteri hizmetlerine adama DYY politikalarının ve teşvik programlarının o ülkelerdeki başarısında büyük etken durumundadır.

Potansiyel yatırımcılarla doğrudan ilişkiye girme kültürünü inşa etmenin ve bir takım şeyleri gerçekleştirmenin anahtarı öncelikle YTK'nın yönetim kurulunun yapısının ve yöneticisinin seçiminde yatmaktadır. Yönetim kurulu ve başkanı yeni örgütün kültürünü şekillendirmek için politikaları ve yönü belirleyeceklerdir. Yönetim kurulu üyeleri ve başkan ataması açıkça ana unsurdur.

Bugün en başarılı YTK'lar en üst seviyede hizmet firmaları gibi davranıyorlar ve çoğu kez benzer hizmet sistemleri ve kalite metodlarına başvuru yapıyorlar. Yaklaşımları oldukça profesyonel ve etkilidir. YTK'lar, potansiyel yatırımcılar için hem teşviki üstlenmek, hem de işe dayalı çözümler üretmek ve ilgili hükümet ve diğer topluluklarla gerekli değişimler üzerinde çalışarak daha geniş bir çevreyi geliştirmek için inisiyatif ele alarak kalkınma kuruluşları gibi hareket ediyorlar. Yeni ve gelişmekte olan sektörlerde yatırım arayışındalar. İşlerini üstlenebilmek için vekalet ve kaynaklara sahipler ve ulusal gelişim politikası için de esas kabul edilmektedirler.

• Rekabetçi güç inşa edebilmek ve seçilmiş politika opsiyonları elde edebilmek için stratejik politika seçeneklerini tanımla ve YTK için ortak stratejiler ve piyasa planları belirlemek.

Bilgi ekonomisi işinin ve büyümesinin küreselleşmesi yatırım kararlarına hem firmalar, hem de ülkeler için yeni boyutlar kazandırmıştır. Yeni ve değişen sektörler (örneğin bilgi ve bilgisayar teknolojileri ve mali sistemler) yatırımı çekmek için yeni olanaklar ve girişimler ortaya koymuşlardır. Birçok küçük ve orta ölçekli şirketler uluslararası yatırımcılardır ve bu trend giderek artmaktadır. Bu nedenle, tüm DYY'ın aynı olmadığını farkına varmak önemli bir konudur. YTK'nın belirli sektörlerin potansiyeline ve ayrıca DYY kararlarının nasıl verildiğinin iyi anlaşılmasına bağlı stratejik politika seçeneklerini dikkatlice ve gerçekçi bir şekilde tercih etmesi gerekmektedir. YTK, yatırımcıların ne aradıklarını, yatırım yeri olarak ülke hakkındaki görüşlerini, istisnai sektör ve şirketlerinin ihtiyaçlarını, ülkenin DYY'ı çekmek için rekabetçi avantajlarını ve diğer ülkelerle kıyaslamasını iyi anlamalıdır. Bu stratejinin temellerini oluşturmalıdır.

Genellikle DYY için yatırımcı motivasyonu şunları elde etmektedir:

- Piyasalara daha iyi erişim– ulusal, bölgesel ve küresel düzeyde;
- Vasıflar ve uygunluk olduğu kadar rekabetçi işçi masrafları ve verimlilik;

- (c) Rekabetçi düzeyde hammadde erişimi;
- (d) Desteklenebilir politika ortamına bağlı ve gerekli altyapı (kamu hizmetleri kuruluşları, haberleşme ve ulaşım) ile birlikte makul risk.

Yatırımcı motivasyonuna hitap etmek başarılı YTK'nın stratejik yaklaşımının ana unsurudur. Aynı şekilde, ülkenin rekabet edebilirliği üzerine objektif bir görüşe sahip olmak birçok ülke ve YTK için anahtar stratejidir. İş ortamı değerleri diğer yerlerle birlikte yatırımcılara gönderilebilecek en güçlü mesajlardan biridir.

• Teşvik politikaları üzerine karar vermek ve masrafların ve kârların objektif ve düzenli değerlendirilmesini sağlamak.

Hükümet teşviklerin kullanımını ciddi ve objektif bir şekilde gözden geçirmeli ve herhangi bir teşvik tayin etmeden önce onun rekabet etmek için gerekli olduğunu doğrulaması gerekmektedir. Yatırımcı belirleyicilerinin yaptığı sayısız araştırma teşviklerin, örneğin siyasi ve ekonomik istikrar, piyasa erişimi, rekabetçi maliyet yapıları ve iş yapmak için çekici ortamdaki daha az öneme sahip olduğunu vurgulamaktadır. Ortamın temelde rekabetsiz ve güvensiz ya da yatırım için yapılan ticari muhakemenin yanlış olduğu durumlarda, teşvikler durumu tasfiye etmeyecektir.

Teşviklerin tam anlamıyla doğrulanması ve düzenli incelenmeleri, uyarlanmaları ve amaçlarına ulaştıklarında aşama aşama sona erdirilmeleri gerekmektedir. Aynı zamanda, uluslararası yatırımcıların gözünde yatırım hedefleri açısından ortama zarar verebilecek varolan teşvikler için mutlak ve retrospektif değişimlerden terchen kaçınılmalıdır.

Sermayenin aktığı ve sermayedar ülkeler arasında imzalanan uygun vergilendirme anlaşmaları tarafından desteklenen kurumsal vergi teşvikleri daha küçük geçiş ekonomileri için çekici olabilir. Uluslararası anlaşmalardaki eğilim, vergi teşviklerinin yerli yatırımcının aksine yabancı yatırımcılar için hedeflenmesini zor kılarak, bir ekonomideki tüm tüzel katılımcılar için benzer vergi işlemleri yönündedir.

Doğrudan nakit ödenek formundaki teşvikler ya da serbest veya ekonomik yardım sağlanmış yapıların tedarik edilmesi genellikle ülke içerisinde yatırım yerlerini farklılaştırmak için kullanılır. Örneğin, türevsel teşvikler yabancı yatırımın bölgesel dağılımına katkıda bulunmak, yatırımı çekmek, istihdam tehlikeleri, ya da özel veya akademik sektörlere verilen teşvikler olarak; teknoloji parkları ve kuvözler inşa etmek için kullanılabilir. Bu teşvikler doğrudan hükümet gelirlerinden karşılanıyor ve maliyetler umulan bölgesel, SME ve teknolojileri gelişimindeki avantajlara karşı dengelenmek zorundadır.

• Yatırımcılar tarafından gerekli görülen istidatlara karşı mevcut istidatları kapsamlı bir şekilde gözden geçirmek. Tanımlanan boşluklara hitap etmek için politikalar geliştirmek ve uygulamak, böylelikle yeni yatırımları, görevleri ve istidatları kolaylaştırmak.

Ülkelerin (veya ülkeler içerisindeki bölgelerin) rekabetçi avantajlar geliştirebildikleri önemli alanlardan birisi de insan vasıflarıdır. Bu geniş toplum kesimlerini etkileyen kapsamlı bir alandır ve YTK'nın rolü öncelikli olarak yatırımcı

gereksinimlerinin ve gelecek trendlerin yorumlayıcısı olduğu kadar ihtiyaçları karşılamak amacıyla politikaları ve programları uygulamak için faaliyetlerin teşvik edilmesi şeklinde de olmalıdır.

Alıştırma aşamasındaki yatırımın uluslararası ve yerli ve bireysel yatırımcılara faydalar sağladığı önemle vurgulanmalıdır. Modern bilgi çağında beceri edinme ve geliştirme bir ülkenin rekabetçi durumu için oldukça kritiktir. Birçok çalışma eğitimde yatırıma dönüş oranının elde edilen becerilerin ülke içerisinde veya ilgili bölgede kullanılabilmesi şartı ile yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Yüksek-seviyeli becerilerin, özellikle yeterli bir gecikme süresi (üniversite seviyesi için üç yıldan altı yıla kadar) olduğundan, ülkenin geleceğinin dikkatli planlanması gerekmektedir.

Geleceğe dair ihtiyaçlar şimdikilerden farklılık gösterebilir. Bu genellikle ekonomileri geçiş sürecinde olan ülkeler için geçerli bir durumdur. Bir ülkenin ekonomisinin gelecekteki becerilerini tahmin etmek karmaşık ve zor bir görevdir, ancak eğitimde yapılan savurgan yatırımlar önlenebildiği takdirde üzerinde çalışılması gereken bir durumdur. Üretken olmak adına bu tarz yatırımlar ekonominin diğer alanlarındaki ve özellikle de sanayi gelişiminin olduğu alanlardaki yatırımlara uygun ve onları destekleyici olmalıdır.

Sanayiinin ihtiyaçları ve özellikle DYY üzerine yapılan bu eşleştirme yatırımcıların beceriler alanında değişen ihtiyaçları eğitim kurumlarının verimliliği ile devamlı olarak eşleştirilmesi amacıyla sürekli temeller üzerinde yapılmalıdır. Bu eşleşmeyi sadece eğitimsel kurumların, sanayiinin, YTK'nın bu alandaki uzmanlarını ve hükümet temsilcilerini bir araya getirerek resmi bir yapıya sahip olmakla mümkündür.

Değişen becerileri ve sanayiinin ihtiyaçlarını karşılamada sürekli başarı yakalayan ülkeler yeni yatırımları çeken güçlü bir rekabet avantajı elde edecektir.

• Sanayi – sanayi malları– modern fabrika ve ofis binaları, kamu kuruluşları (elektrik, gaz, su şirketleri), atık su arıtma, drenaj, (geniş bant ağlarına erişim dahil olmak üzere) telekomünikasyon ve ulaşımın farklı usulleri– tarafından ihtiyaç duyulan zorunlu altyapının provizyonunu temin etmek.

Temel altyapıyı oluşturan şeyler sektörden sektöre farklılık göstermektedir. Bir çok görev yol erişimine ve elektriğe gereksinim duyacaktır. Bazıları (hepsi değil) ayrıca gaz ve demiryoluna da ihtiyaç duyacak. Modern iş dünyasında, özellikle de hizmet sektöründe geniş bant telekomünikasyonuna olan talep giderek artıyor. Uzman atık su arıtma tesisleri kağıt, kimya ve tarım ticareti sektörleri tarafından talep edilmeye başlanacaktır. Yatırımcılar, altyapı "miktarı" (örneğin elektrikte mevcut kapasite üretimi) ile olduğu kadar altyapının "kalitesi" (örneğin voltaj ve frekans sabitliği, bir yıl içerisindeki hizmet kesintisi sayısı) ile de yakında ilgilenmektedirler. Son olarak, altyapının maliyeti bazı sanayiler için sorun olabilir.

Beceri alanlarında, altyapının planlanmasında, YTK programı tarafından hedeflenen sanayi sektörlerinde geleceğin olası ihtiyaçları dikkate alınmalıdır.

Sektörel ve bölgesel bazda öncelleştirmeye gerek duyulmaktadır. Hükümet dikkatlice kamu-özel ortaklığının (KÖO) avantajlarını ve dezavantajlarını altyapının provizyonu için tayin etmelidir.

DYY'lar temel altyapıların provizyonuna doğrudan dahil olmayabilirler. Ancak, yatırımcıların ihtiyaçlarını yorumlamada ve gerekli yerlerde altyapıların provizyonunu garanti etmek için proaktif aracı olarak hizmet vermede hayati bir öneme sahiptirler.

• DYY'ı, yeni ve varolan yatırımcılara yönlendirilen kapsamlı ve profesyonel pazarlama programı ile ve YTK'yı güvenilir ve yetenekli ortak olarak yatırımcılar için inşa ederek desteklemek.

İmaj-yapımı özellikle yatırım çekmede yeni olan, hızlı siyasi ve/veya ekonomik reformları geçiren, şiddet ya da (kendilerine ya da komşularına yöneltilen) terörist saldırılarla karşılaşan ya da küçük olan ve bu nedenle de adından uluslararası medyada çok az bahsedilen ülkeler için önemlidir.

İmaj-yapımı DYY'ı çekme sürecinde önemli bir yapı taşıdır. Öncelikli rolü yatırımcı ilgisini yatırım ortamına odaklamak ve doğrudan çokuluslu şirketleri yatırım yapmaya ikna etmektense olumsuz algılamaların üstesinden gelmektir.

İmaj-yapımı zaman içerisinde hatırı sayılır ve iyi hedeflenmiş harcamalar gerektirebilir, ancak kendi içerisinde bir yatırımcının belirli bir ülke ve ortam üzerinde karar vermesini sağlamak için yeterli değildir.

• Yatırımı ve hizmet yatırımlarını başlangıçtan yatırım sonrası ve yeni genişleme aşamalarına kadar yatırım döngüsü içerisinde her aşamada kolaylaştırmak.

Potansiyel yatırımcı bir kez gerçek ilgi gösterdiğinde, ülkeye yapılan ziyaret süreci, müzakere, tavsiye, yasal ve düzenleyici konular, mevcut yatırımcı ile ziyaretler, finansman, yer seçimi, mal, iyileştirme, eğitim, ve yatırım sonrası gibi kolaylıklar; hepsi profesyonel yolla yatırımcıya sağlanmalıdır.

Gerek duyulan desteğin miktarı gibi her bir yatırımcı da farklıdır. Talep ne olursa olsun, mantık çerçevesinde YTK kendi özel kaynaklarından karşılık verebilmelidir. Bu, yatırımcıyı yerel topluluğa tanıtmada kritik bir ilk adımdır.

Bir yatırımcı ülkeye ciddi anlamda ilgi duymadığı takdirde o yeri ziyaret etmez. Tarafsız yer belirleyiciler üstün öneme sahip olsalar dahi izlenimler hesaba katılır. Yatırımcıların aynı turda elenen diğer yerleri de ziyaret ettikleri unutulmamalıdır. Bu yerler aynı yatırım için güçlü bir şekilde yarışacaklardır.

Potansiyel yatırımcılar ülkedeki mevcut yabancı yatırımcılarla da ilgileneceklerdir, özellikle de kendi ülkelerinden veya aynı sektörden olan yatırımcılarla. Aynı yerdeki yabancı yatırımcının talep edilmemiş övgüleri bu yer için başlıca avantaj olabilir.

Yatırımcıların hizmetleri sadece ziyaretle sınırlı değildir; sonraki ziyaretin yönetimi ve takip etme ve ziyaret sonrası süreçleri de içermektedir. Ziyaret sonrası aktiviteler, yatırımcı için onunla birlikte, örneğin mal, eğitim ve mali ve/veya iktisadi teşvikleri içeren bir gelişim paketi ortaya koymayı kapsamaktadır. Takip etmek ve sonraki işlemler vergilendirme, çalışma ve ihtisas dönemi izinleri, şirket ruhsatları, tarifeler, bina izinleri, kamu hizmeti kuruluşlarının bağlantıları ve diğer pek çok konu olmak üzere meselelere destek vermek amacıyla istekleri ele alışı

ilgilendirmektedir. Yatırımcılarla olan bağlantılar, yabancı şirketi ev sahibi ekonominin içerisine sokmak ve varlığı ile ilintilendirilen faydaları artırmak amacıyla ülke ile yatırımcı arasında karşılıklı fayda sağlamak için yatırıma başladıktan sonra da devam ettirilmelidir.

• Yabancı iktisadi faaliyetlerin ekonomiye daha fazla entegre olması ve yabancı yatırımın ülkede kök salması için özendirilmesi.

DYY'ın direkt etkisinin yanı sıra, yabancı yatırım yerel teşebbüsün gelişimi için yetkili mevki olarak da hareket edebilir. Bunu yönetim ve teknik becerileri geliştirerek, kaliteyi ve hizmet standartlarını yükselterek, teknik araştırma kurumları ile yakın ilişkilere özendirerek, mal ve hizmet alıcılarını çoğaltarak ve eğitim politikasını ulusal düzeyde yaygınlaştırarak gerçekleştirebilir.

Yabancı yatırımı yerel yönetime bağlayarak bir yandan girişimci yerli sektörün gelişmesine katkıda bulunurken, diğer taraftan da yatırımın kendisinin güvenliği kuvvetlendirilebilir. Yabancı yatırımcı ile yerel ekonomi arasında, temel altyapı ve iş gücü temini ile sınırlı kalsa dahi her zaman belirli bir düzeyde bağlantı olacaktır. Hükümetin ve YTK'nın amacı bu bağlantıları hem ilk yatırımı güvence altına almak, hem de yerel ekonominin uluslararası kalite, hizmet ve ücret standartlarını karşılama kapasitesini geliştirmek için derinleştirmektir, dolayısıyla kendi doğrusu içerisinde uluslararası rakip olacaktır.

Bu süreç iki sivri uçlu stratejik yaklaşımı gerektirmektedir:

- » Yerel yönetime yapılan yatırımın doğrudan faydalarını artırmak için yabancı yatırımcıyı harekete geçirmek;
- » Uluslararası düzeyde rekabetçi (yabancı yatırımcı ile yerel ekonomi arasında ilerletilen bağlarla desteklenen) yerli sektörü geliştirmek.

Türkiye'nin Bölgesel Dengesizliğini Düzeltmede DYY

Türkiye yararlanılabilecek muazzam potansiyelin bulunduğu bir sahadır, çünkü Türkiye'deki DYY birkaç çok gelişmiş bölgede toplanmıştır ve farklı canlı bölgeler çokuluslu dünyaya yatırım alanını genişletmek ve ticari bağlar kurmak için halen bağlanmamışlardır. Hızlı teknolojik değişim, geniş piyasalar ve bilgi erişimi için daha fazla talep bölgesel kalkınma için yeni fırsatlar sunmaktadır. Küreselleşme, alt-ulusal ekonomik alanların rekabete dayanan üstünlüklerini devam ettirmek için benimseme kabiliyetlerini giderek daha fazla test etmektedir. Performans eksiklikleri ve karşılaştırılabilir avantajlar bir bölgeden diğerine farklılık göstermektedir (5).

Bölgesel kalkınmada yeni paradigma, sübvansiyondan uzak bölgesel rekabeti artırıcı politikalara doğru ve geleneksel sektörel aktivitelerden uzak çok-sektörel faaliyetlerle tamamlanan yer bazlı politikaları içermektedir. Bu durum bölgesel gelişim politikalarının yönetiminde yani hükümetin değişik düzeylerindeki kurumsal ortaklıklarda ve sosyal ortakları ve sivil toplumu içeren ortaklıklarda yenilikçi çözümler talep etmektedir. İlerlemiş bölgeler kalkınmaya daha elverişli gelişmemiş bölgelere yardım edebilir. DYY'ı etkilemek için gerekli olan siyasi promosyon faaliyetleri veya teşvikleri, hedeflenen kalkınma eşiği bir kez yakalandığında sona erdirilmelidir. Ancak bundan sonra piyasa güçleri duruma el koyabilir.

DYY'ın Türkiye'nin bölgesel kalkınma için sarf ettiği çabaları artırmadaki rolü genellikle kayda değer olmamıştır çünkü ülkenin daha gelişmiş bölgeleri dahi daha çok ihtiyaç duyulan yatırımı kafi miktarda çekmeyi başaramamıştır. Türkiye'nin göreceli geri kalmış doğu ve güneydoğu bölgeleri için gerçekçi tek umut özel sermaye birikimi ve teşebbüsleri üzerinde patlama etkisi yaratan GAP projesidir. Başlangıçta, 1970'lerde Fırat ve Dicle nehirleri üzerinde sulama ve su gücü projeleri olarak formüle edilen GAP, (6) Türkiye'de bugüne kadar girilen, güneydoğudaki farklılıklara hitaben ve bu bölgenin sosyal ve ekonomik açıdan kalkındırılmasının Türkiye'nin her yerine fayda sağlayacağını da bilincinde olarak tamamlanan en kapsamlı bölgesel gelişim projesidir. Ayrıca, bu bölgenin sosyal ve ekonomik açıdan kalkındırılması Türkiye'nin her yerine fayda sağlayacaktır.

Entegre edilmiş bir proje olarak, barajlara, hidroelektrik santrallerine ve sulama sistemlerine ilaveten GAP, koordineli biçimde tarım, sanayi, köy ve kent altyapıları, iletişim, eğitim, sağlık, kültür, turizm sektörünün ve diğer sosyal hizmet sektörlerinin gelişimi için sanayileri ve yatırımları da içermektedir. (7) GAP'ın sürdürülebilir insan gelişimi üzerine odaklanması, gelişimle alakalı faaliyetlerin uygulanması, yönetilmesi, izlenmesi ve değerlendirilmesinin koordine edilmesi için Bölgesel Kalkınma Yönetiminin yaratılmasını mecbur kılan 1989 GAP Master Planı'nın tamamlanmış bölgesel kalkınma kavramını ortaya çıkarmaktadır. Bunu takiben 1995 Sosyal Hareket Planı sosyo-ekonomik ve altyapı projeleri ile sürekli kalkınmanın daha büyük entegrasyonu için atılan temel adımdır. (8)

Türkiye'nin en fakir şehirleri ulusal gelirin sadece yüzde 10.2'sini kullanan doğu ve güneydoğu bölgelerinde yer almaktadır. Ülkedeki tüm ailelerin yaklaşık yüzde 15'i bu bölgede yaşamaktadır. Bölgede ortalama gelir aile başına 3,851 dolardır. Bu oran ulusal ortalamanın yüzde 30 gerisindedir (9). Türkiye'nin batı ve doğu-güneydoğusundaki refah ve gelir farklılıkları kalkınma sürecine zarar vererek insan gücünün ve sermayenin uçmasına neden olmaktadır. İnsan gücü potansiyeli üzerine olan iç göç verileri gerçekten etkileyicidir. 1990 yılında yapılan nüfus sayımına göre, bölgedeki insan sayısı 9,365,000'dir. Aynı veriler doğudaki şehirlerde doğmuş yaklaşık 12,000,000 insan olduğuna işaret etmektedir. Bu demek ki; bölgenin nüfusunun (3,607,000) yüzde 30'u batıya göç etmiş ve oraya yerleşmiştir. Hem ekonomik, hem de siyasi nedenlerden ötürü bu rakamlar 2000 yılı itibarıyla yüzde 2 veya 3 oranında artmıştır. Bu demektir ki; her 3 doğuludan biri bölgenin dışında yaşamaktadır (10).

Birçok sanayi batıda inşa edildiğine göre, bu bölgelerde üretilen enerji batıya iletilmekte ve burada tüketilmektedir. Türkiye Elektrik Kurumu'nun verilerine göre, Türkiye'de kişi başı yıllık ortalama güç tüketimi 625 kW/s iken, doğuda bu rakam 349 kW/s'dir. Yün eğirme ve dokumada hızla sanayileşme son zamanlarda GAP bölgesi ve komşu şehirlerde yer almaya başlamıştır. Bu kalkınma devam ettiği taktirde güç tüketimi artabilir ancak bu tabloda ani radikal bir değişimin meydana gelmesi beklenmemektedir.

GAP çatısı altında devlet tarafından üstlenilen üretim, elektrik gücü ve madencilik yatırımları şimdiye kadar bölgenin geri kalan kısımlarına da yayılan olumlu etkiler yaratmıştır. Gelişmemiş bölgeler için hükümet teşvikleri de yatırımın gerekli akışını sağlayabilmiş değildir. Nüfus artışının ulusal ortalamaya göre daha yüksek olduğu bu bölgede, üretim ve kişi başına düşen gelir düşüktür. Tarım ve çiftçilik düşüş trendi içerisinde ve işsizlik, özellikle de gençlik için en birincil sorundur. Gündelik hayatın gerektirdiklerinden daha fazlasını sağlayamayan kısır üretime sahip hükümet harcamalarına bağımlı bu tarz ekonomiler, aynı zamanda bölgedeki verimli faaliyetlerin de sona ermesine sebep olmuştur.

GAP bölgesine daha uzun süreli olumlu etkiler sulama alanına yapılan yatırımlardan gelebilirdi. Ancak güneydoğulular bu devlet yatırımlarından kaynaklanan kiralardan yeterince kâr elde edemeyeceklerdir, çünkü güney doğu Türkiye'deki en düzensiz toprak dağılımına sahiptir. Daima yerel yöneticiler tarafından zayıflatılan toprak reformu programları için başarılı hükümetlerce hedeflenmiş olmalarına rağmen, halen bireyler veya aileler tarafından sahiplenilen köyler vardır. Toprak ve tarımdaki yatırımların kullanımının yeni düzeni bölgeyi muhtemelen bir bütün olarak dönüştürecektir. Piyasa için üretim hakim olmaya başladığında ve geniş alanlar daha iyi sulama ile kapitalist çiftliklere dönüştürüldüğünde, kapitalist çiftçi–tarımsal işçiyi ayırt etme süreci hızlanacaktır. Tarımsal işler tarımdaki üretimin artışı ile şehirlerde yapılmaya başlanırsa o zaman tarımsal alanlara göç eden nüfus fabrikalardaki insan gücü olarak kullanılmaya başlanacaktır. Kısacası, GAP yatırımları tarıma ilave edilen değeri artırdığı takdirde bölgenin kalkınma ölçüğü açısından Türkiye genelindeki sıralaması fark edilebilir derecede yükselecektir.

Her ne kadar GAP yatırımları sadece bölgesel projeler olarak ortaya çıksalar da, bütün hacimlerinin ulusal ekonomi için dalları bulunmaktadır. GAP yatırımlarıyla meydana gelen örneğin inşaattaki iş hacmi, İstanbul ve Ankara'ya yerleşmiş müteahhitler için önemlidir. 1980'lerin başında Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da iş kuran bu şirketler, buradaki ülkelerin azalan petrol gelirlerinden ötürü yatırımlarını kısıtlarında epey güç zamanlar geçirdiler. GAP'ta yatırımların hızlandırılması bu müteahhitlere yapılan büyük bir yardımdı. GAP'taki faaliyetler, ekonominin genel olarak çöküntüde olduğu bir dönemde inşaat sektörünü olduğu kadar müteahhidi de temin eden firmaların yaşamalarını sağladı.

Son analizde, GAP'ın bölge için vaat ettiklerinin gerçekleştirilmesi büyük ölçüde yabancı piyasaları, finansmanı, teknolojiyi ve yatırımı bulmaya bağlı olacaktır. Artan üretimden kaynaklanan fazlanın ihraç edilmesi gerekecektir. Bu tarımsal teknolojilerin dünya ile olduğu kadar diplomatik beceride de potansiyel piyasalara sahip komşu ülkeleri soğutmamak için eşit düzeyde kullanımını gerektirmektedir. GAP gerek bölgesel kalkınma için bir ütopya, gerekse de bir süreç olarak gerçekten heyecan vericidir, ancak Türkiye ekonomisi için maliyeti son yirmi yıl içerisinde pek de ufak olmamıştır. Hükümetin kaynaklarını devasa boyutta yutan bu proje, kamu finansmanını oldukça zorlamıştır. Yaklaşık 32 milyar dolarlık toplam proje tutarından 14.8 milyar doları ile çoktan yatırım yapılmıştır. Uluslararası bölüm oldukça az– sadece 2.1 milyar dolar Dünya Bankası ve küçük özel bankacı yatırım ile birkaç Avrupa hükümetlerini içeren yabancı kaynaktan temin edilmiştir. Bu yatırımlar üretken özel sektör yatırımları tarafından tamamlanmadığı ve eksiklerinin giderilmediği takdirde tüm faydalar sağlanamaz. Diğer bir olasılık bu bölgeye komşu sınır ötesi yatırımları ve ortaklıkları geliştirmek olacaktır.

Türkiye: Hazırda Bekleyen Bir Mucize Midir?

Türkiye'nin halihazırda en üst seviyede çokuluslu şirketleri mevcut ve birkaç açıdan, özellikle Avrupa, Orta Asya ve Orta Doğu pazarlarına mal tedarik eden bir üretim veya hizmet temin üssü, bir ham veya işlenmiş madde kaynağı, yurtdışına transfer edilmeye hazır bir Türk "Silikon Vadisi" ne yerleştirilecek bir yetenek ve yenilik havuzu, hem ithal hem de yerli mal ve hizmetler için bir pazar ve dünyanın herhangi bir yerinde potansiyel bir ortak müteşebbis olarak daha fazla kazanç sağlayabilir. Tüm bunlar Türkiye'nin daha iyi performans göstermesi gerektiği izlenimini vermektedir. Bu avantajlara ayrıca DYY'ı çekmekten daha az öneme sahip olmayan şu etmenler de eklenmelidir; Türkiye'nin teşebbüslerinin dinamiği, yönetimin kalitesi ve çalışanların disiplini.

Adil bir şekilde bugün Türkiye'nin yatırım yapmak için uygun bir yer olduğunu iddia etmek halen oldukça güçtür. Bu mevcut elverişsiz yatırım atmosferi için pek çok neden vardır. Eğer yerli yatırımcılar kendi ülkelerine yatırım yapmaktan kaçınıyorlarsa neden yabancılar yapmak istesinler ki? Yatırımcılar arasındaki tek istisna, yüksek risklere maruz kaldıkları için yaptıkları yatırımın kısa vadede kendilerine kazanç sağlamasını bekleyen yabancı yatırımcılardır. Türkiye'nin ilgilenmesi gereken bu tip bir DYY değildir. Türkiye'nin uzun vadeli taahhüde ihtiyacı vardır.

Türkiye'ye yatırımda algılanan engeller karmaşık yönetim prosedürlerini, yerel hükümetin işlere karışması ve bozmasını içermektedir. Dünya Bankası araştırmalarından birine göre, Türkiye'deki yatırımcılar zamanlarının yüzde 20'sini bürokratik engellerle uğraşarak geçiriyorlar. Bu oran Avrupa'da yüzde 8'dir. Türk firmalarının kendileri dahi başka yerlere yatırım yapıyorlar. Türkiye yabancı yatırım prosedürlerini kolaylaştırmada önemli adımlar atmışken, yabancı yatırımı gözetlemeye de devam etmektedir. İnceleme mekanizması her ne kadar rutin ve ayıt edilemez olsa da, sermayenin serbest dolaşımına engel olabilir.

Belki de ilk kez Türk yetkilileri sistematik bir yaklaşım tarzı benimsiyorlar. Sadece mevcut yabancı yatırımcıların değil ama aynı zamanda yerel iş topluluğunun sağlam bir parçasının da desteğini almaktadır. Türkiye, son birkaç aydır yatırım ortamını çarpıcı bir şekilde geliştirmek için hem kanunlarını, hem de idari prosedürlerini revize ediyor. Her şey planlanana uygun geliştiği taktirde, iş kurmak, arazi ve planlama izni almak, ekonominin çeşitli alanlarında çalışmaya izin veren lisansın alımı için gereken zaman ve çaba yıllar yerine aylar içerisinde gerçekleştirilecektir. Vergiler, teşvikler ve uluslararası mülk haklarının korunması hepsi yeniden gözden geçirilecektir. Yeni hizmetler başlatmak ve uluslararası şirketler hedeflemek için 1954 Yabancı Sermaye Kanunu yenilenecek ve Yatırım Teşvik Kurumu kurulacaktır.

Kısacası, önemli miktarda DYY'ı çekmek diğer gelişmekte olan piyasalardaki gibi Türkiye'nin bankacılıktan tarım sektörüne kadar farklılık gösteren yapısal reformları tamamlama ve yerli ve yabancı girişimler için gerçek bir yatırım ortamı yaratmadaki becerisine bağlıdır.

İlerideki Yol

Türkiye, 2023 vizyonlarını gerçekleştirmeye doğru hızla yol alırsa, doğrudan yabancı yatırım kesinlikle gerekli olacaktır. Bu nedenle, yatırımcılara iş ortamını geliştirmek için amaçlanan yeni önlemler ve kurumsal başlangıçlar eski görünümün yenilenmesi şeklinde olmamalıdır. Türkiye, DYY'ın hangi yolla ülkenin büyümesine ve çağdışı sanayilerinin modernleştirilmesine katkıda bulunabileceğine dair kapsamlı uzun vadeli bir vizyona ihtiyaç duymaktadır. Ayrıca yatırıma entegre edilmiş bir yaklaşımdan aralarında sık sık kopukluk olan merkezi hükümet departmanlarına, bölgelere ve belediyelere kadar yatırımcıların keyfi hükümet engellemeleri olmaksızın ve piyasa bazlı teşviklere dayanarak çalışmalarına imkan vermeye ihtiyaç duyulmaktadır. Etkin bir şekilde yürürlüğe koymak ve uygulamak asıl önemli noktadır.

IMF kredi anlaşması ve umulan AB üyeliğinin, Türkiye'ye, Yunanistan, İspanya, Portekiz ve Orta ve Doğu Avrupa'daki yeni üye ülkeler ile rekabet etme ve DYY'ın asıl alıcısı olma imkanını vermesi bekleniyor. Bunun gerçekleşmesi için, Türkiye yatırım politikalarını diğer AB üyesi ülkelerinkine uygun hale getirmek ve birliğin

ticaret ve rekabet kurallarını kendi ekonomisinde uygulamak durumundadır. Bu Türkiye'nin AB'deki diğer üye devletlerle DYY için eşit koşullarda rekabet etmesini gerektirecek, karşılığında da sırasıyla artan üretim, gelişmiş altyapı ve sabit fiyat ve döviz kurunu içeren makroekonomik istikrarı sağlayacaktır.

Daha da açacak olursak, DYY rakamları hem yatırım atmosferinin dönüşüm çabalarına, hem de küresel DYY konjonktürüne, özelleştirmenin hızına, yeni birleşmelere ve hem sınır içi hem de sınır ötesi kazanımlara, enerji ve telekomünikasyon sektörlerindeki yasal/politika açmazını çözmeye, istikrarı sağlamada IMF programının başarıya ulaşmasına ve Türkiye'nin AB ile üyelik müzakerelerine başlamasına bağlı olacaktır (11).

Türkiye'de karşılaşılan sorunlar yerli yatırımcıyı ilgilendirdiği kadar Türk ekonomisinde yatırım yapan yabancı yatırımcıyı da ilgilendirmektedir. Ancak, ikisi arasındaki temel fark şudur; yerli girişimci yerel sorunlarla başa çıkmaya mahkum edilmişken yabancı yatırımcı rekabetçi ülkeler arasından seçim yapmakta ve hangi ülke daha cazip risk dengesine ve yatırım için elverişli olanaklara sahipse onun üzerinde karar vermekte serbesttir. Dolayısıyla, ne zaman olumlu bir gelişme ortaya çıksa o zaman DYY, sadece kağıt üzerinde değil, aynı zamanda fiilen artabilir ve gelecek yıllarda Türkiye'nin 2023 öncelikli projeleri için bir güç olabilir.

1. Bu makale 8–10 Mayıs tarihleri arasında gerçekleştirilen Forum İstanbul'da sunulmuştur. Bu makale yazarın önceki eserlerine dayanmaktadır ve OECD'deki görevinden faydalanarak yazılmıştır. Ancak burada dile getirmiş olduğu düşünceler yazarın bağlı bulunduğu kurumlarınkini yansıtmamaktadır.

2. Türkiye'deki DYY stoku 1971 yılında sadece 300 milyon dolardı ve 1980 senesine kadar ortalama yıllık DYY akışı 90 milyon dolardı. Bu oran karşılaştırılabilir diğer ülkelerinkinden daha azdır ve DYY 1980'ler boyunca önemli ölçüde bir artış göstermemiştir. DYY'nin artması ancak 1980'lerin ortalarında bir değişimle –Türkiye'nin korumacı ticaret rejiminden ihracattan doğan iktisadi liberalleşme ile gerçekleşmiştir. Türkiye'deki yıllık DYY akışı 1980'lerin ortalarında hızla büyüyerek 1990'da 1 milyar dolara ulaşmıştır. Ancak, o yıldan itibaren gelecek on yıl boyunca herhangi bir artış göstermemiştir. Diğer bir deyişle, 1990'larda, küresel DYY akışları 1989'dan beri dünya ticaretindeki büyümeyi de geçerek arttığında– Türkiye'deki DYY statik kalmıştır.

3. DYY için yapılan mali yardımların garanti altında olmadığını tahmin etmek sermayenin aktığı ülkelere duyarlı bir yaklaşım olurdu ve dolayısıyla yabancı portföy yatırımı veya yerli yatırım ile ilgili olarak DYY'nin tercihli işleyişinden kaçınmak gerekir. Bu tip bir politikadan sapmalar sadece çokuluslu üretim ile bağlantılı ve çokulusluların üretimin optimal seviyesini (sermaye akışının olduğu ülkenin perspektifinden) mali yardım veya başka teşvik olmaksızın tercih etmelerinin olası olmadığı durumlarda sağlam olumlu dağılımlar için açık ve doğrudan kanıt bulunduğu doğrulanabilir.

4. Bu hiçbir özel işlemin yabancı yatırımcı tarafından baskı altındaki yerli girişim için tahsis edilmeyeceğine işaret etmektedir. Ancak yaklaşım tarafsız olmalıdır: Yerli firmalara önerilmeyen teşvikler yoluyla DYY'ı çekmek için sarf edilen çabalar sermayenin aktığı ülkenin iş ortamında eksikliklerini ortaya koymak için tazmin etmek dışında eşit bir şekilde tek taraflı olarak dikkate alınmalıdır.

5. Sermaye birikiminin az olduğu bazı bölgeler ve ulusal/bölgesel piyasalar zarar görmüş yerlerdir. Altyapı yatırımlarında geride kalan ülkeler genel trendleri güçlükle takip etmektedirler. Bütün bölgeler, büyümeyi sürdüren ve finansal sermaye, yönetim becerileri, teknoloji ve ihracat piyasasına erişim olmak üzere en azından dört avantaj

beraberinde getiren doğrudan yabancı yatırım (DYY) olmaksızın rekabetçi kalamıyorlar, dolayısıyla da ülkenin ve bölgelerinin global piyasa ortamında rekabet edebilme gücünü geliştiriyorlar.

6. Proje alanı Aşağı Fırat ve Dicle Nehirlerinin boşaltma havzasını ve yukarı Mezopotamya ovalarını kapsamaktadır. Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, Şanlıurfa ve Şırnak olmak üzere dokuz ili içermektedir.

7. Bazen GAP, orta Brezilya'da Kolombiya'ya iki koldan uzanan düz çayırılık alan olan Cerrado Ovası ile karşılaştırılıyor. Bu alan genişlik itibarıyla Batı Avrupa'dan daha da büyük bir alanı kaplamaktadır. Brezilya zaten tarıma dayalı bir ülkedir ve dünyadaki mısır ve soya filizi üreticileri arasında ilk üçte yer alan ve sığır eti, tütün ve tabii ki kahve, şeker ve turunçgil üretiminin önde geleni olan Asya dışında dünyanın en büyük pirinç üreticisidir. Güvenilir Brezilya tahminleri toprağın işlendiği alanın 60 milyon hektara kadar (ABD'deki bütün mısır ve soya filizi ekim alanına eşit) genişletilebileceğini söylemektedir.

8. Makro ekonomik ve sosyal gelişim programı kapsamında, GAP Mastır Planı, eğitim ve sağlık altyapılarından çevresel koruma, sulama sistemleri, yönetim gelişimi ve ulaşımaya kadar değişen küçük ve orta ölçekli yatırım ve sosyo-ekonomik gelişim projelerini belirlemektedir.

9. Doğu ve Batı ülkeleri arasındaki kalkınma ve gelir farklılıklarında çeşitli tarihi ve sosyal nedenler bulunmaktadır. Yatırım için bir yer ve sektör seçerken alternatif düşük maliyetler ve yüksek kar tercih edilmektedir. Bu ekonomik tavrın üniversal ve sabit kuralıdır. Aynı kural Türkiye'de, ki o zaman ülke batı kapitalizmi ile entegrasyon süreci içerisindeydi, 19. yüzyılın ikinci yarısında da uygulanabilir bir durumdu. Osmanlı İmparatorluğu'nun dünya piyasaları ile entegrasyon süreci daha iyi ulaşımaya ve piyasaya sahip batı kapitalizmine ulaşabilen o alanlarda başlamıştır. Orta Anadolu'nun ve Karadeniz'in bazı bölümleri ve tüm Doğu-Güney-Güneydoğu Anadolu kapitalist genişlemede geri kalmıştır.

10. Kişisel Bakış, Sonbahar 1998, TÜSİAD yayınları.

11. Türkiye'deki geniş Avrupa DYY'ın yokluğu üyelik müzakerelerinde ona yardımcı olabilecek güçlü bir ticaret lobisinden mahrum etti. Bu noktada, NAFTA tartışmaları sırasında Meksika'ya yatırım yapan ABD çokulusçulu şirketleri yoluyla ABD kongresinin ne kadar etkili lobi yaptığını hatırlamak gerekir.

www.stradigma.com

aylık strateji ve analiz e-dergisi

STRADİGMA.com bir FORSNET e-yayıdır